

**Զավեն ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ
Թագուհի ԲԼԲՈՒԼՅԱՆ**
Երևանի պետական համալսարան

**ԲԱՆԱՍԵՂԾԱԿԱՆ ՏԵՔՍԻ ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԸՆԿԱԼՄԱՆ
ՆՇԱՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԸ**

Սույն հոդվածում քննության են առնվում բանաստեղծական տեքստի ընկալմանը և վերլուծությանն առնչվող խնդիրներ՝ արդի լեզվաբանական և նշանագիտական մտքի ներկայացուցիչների տեսությունների լույսի ներքո:

Հոդվածում կարևորվում են գրավոր տեքստի ընկալման սուբյեկտիվ գործոններն ընթերցման տարբեր փուլերում: Մասնավորապես փորձ է արվում թաքնաբանական բնույթի բանաստեղծության վերլուծության հիման վրա վեր հանել վերոհիշյալ գործոնների նշանագիտական առանձնահատկությունները:

Բանալի բառեր. *իմաստաստեղծում, մեկնարկետ, հիպոգրամ, մատրիցա, միմեզիս, սեմիոզիս, նշակելիության ներունակություն*

Արդեն մի քանի տասնամյակ է, ինչ լեզվական հաղորդակցությունն իր տարաբովանդակ, բազմաձև և բազմակողմ դրսևորումներով, հայտնվել է տարբեր գիտաճյուղերի հետազոտական հետաքրքրությունների կիզակետում:

Գիտական մտքի զարգացման նման հարացույցում բանաստեղծական տեքստը, լինելով լեզվական հաղորդակցության մի տարատեսակ, չէր կարող «տեղավորվել» զուտ գրականագիտական մեկնությունների շրջանակում՝ չառնչվելով լեզվաբանական և նշանագիտական արդի տեսություններին:

Ուստի հարկ ենք համարում նախ հակիրճ անդրադառնալ լեզվաբանական և նշանագիտական այն տեսություններին ու դրույթներին, որոնք առանցքային նշանակություն են ունեցել բանաստեղծական տեքստի սուբյեկտիվ ընկալման նշանագիտական գործոնների վերհանման և վերլուծության համար:

Այս համատեքստում առաջին պլան է մղվում էմիլ Բենվենիստի լեզվական հաղորդակցության սուբյեկտիվության տեսությունը: Այն փոխկապակցված և միմյանց փոխլրացնող լեզվափիլիսոփայական և լեզվաբանական դատողությունների բարդագույն համակցություն է և ցայսօր չի դադարում անսպառ աղբյուր լինել մասնակի տեսությունների զարգացման համար խնդրո առարկա երևույթի քննության ոլորտում:

Այսպիսով, ըստ Բենվենիստի լեզուն այն տիրույթն է, որում մարդու սուբյեկտիվությունը գտնում է իր հիմնավոր արտահայտությունը և որի

միջոցով խոսող անհատը դառնում է գործողության սուբյեկտ-ենթակա /Benveniste, 1946: 235/:

Ակնհայտ է, որ «ենթակա (*sujet*) եզրն այստեղ գործածվում է ոչ թե ձևական, քերականական, այլ իրական առումով, որպես կոնկրետ իրավիճակում խոսքային ակտ իրականացնող անձ: Բենվենիստի պնդմամբ, լեզվի էությունը հաղորդակցական միջոց լինելուց առաջ, մարդու գոյության և կոչման նախապայմանն է: «Աշխարհիս երեսին, - գրում է նա, - խոսող մարդն է ընկալվում որպես մարդ, մարդ որ խոսում է մեկ այլ մարդու հետ և այս դիտարկելից լեզուն մասնակից է մարդ երևույթի սահմանմանը» /Benveniste, 1946: 259/: Լեզվական միավորների (նշանների) կողմից արտալեզվական աշխարհի իրերն ու երևույթները նշանակելու գործառույթը նա համարում է լեզվի կարևորագույն էութենական հատկանիշը: Շեշտարկելով լեզվին ներհատուկ այս հատկանիշը նշանակելը՝ (*signifier*) Բենվենիստն առաջ է քաշում մի նոր հասկացություն՝ նշանակելիության ներունակություն՝ ամրագրելով /Մանուկյան, 2003: 27/ այն *signifiance*¹ եզրով: Նրա կարծիքով նման ներունակությամբ օժտված է ոչ միայն մարդկային լեզուն որպես նշանային համակարգ, այլ նաև մյուս բոլոր նշանային համակարգերը (ճանապարհային ազդանշաններ, գեղագիտական նշաններ, հանրային կոդեր և այլն): Այնուհետև նա հավելում է, որ լեզուն օժտված է կրկնակի ներունակությամբ (*double signifiance*), քանի որ լեզվի միջոցով են կիրարկվում մյուս բոլոր նշանային համակարգերը, որոնցում լեզուն է դառնում նշան-առարկա փոխհարաբերության արտահայտիչը: Մի դեպքում, երբ լեզվի այդ ներունակությունն իր արտահայտությունն է գտնում թե լեզվական և թե, այսպես կոչված ոչ լեզվական նշանային համակարգերում, նա անվանում է լեզվի նշանակելիության ներունակության դրսևորման նշանային եղանակ (*mode sémiotique de la signifiance*):

Մյուս դեպքում, երբ նշյալ ներունակությունը արտաբերվում է զուտ լեզվական հաղորդակցության տիրույթում՝ խոսողի կողմից լեզվական իրողությունների սուբյեկտիվ մեկնաբանությամբ նա անվանում է նշանակելիության ներունակության դրսևորման իմաստային եղանակ (*mode sémantique de la signifiance*):

Այսպիսով, լեզվի նշանակելիության ներունակության երկարժեք գործառույթը (*signifiance de la signifiance*) լեզուն դարձնում է մի առաջնային գերհամակարգ մյուս բոլոր նշանային համակարգերի համեմատությամբ: Այստեղից էլ բխում է Բենվենիստի տեսության կենտրոնական դրույթներից մեկը՝ նշանագիտություն և իմաստաբանություն տարբերակումը:

Մեկ այլ դիտարկմամբ, լեզուն նաև որոշակի հստակ միավորների (հնչույթ, բառույթ...) և դրանց միավորումը շարակարգող կանոնների

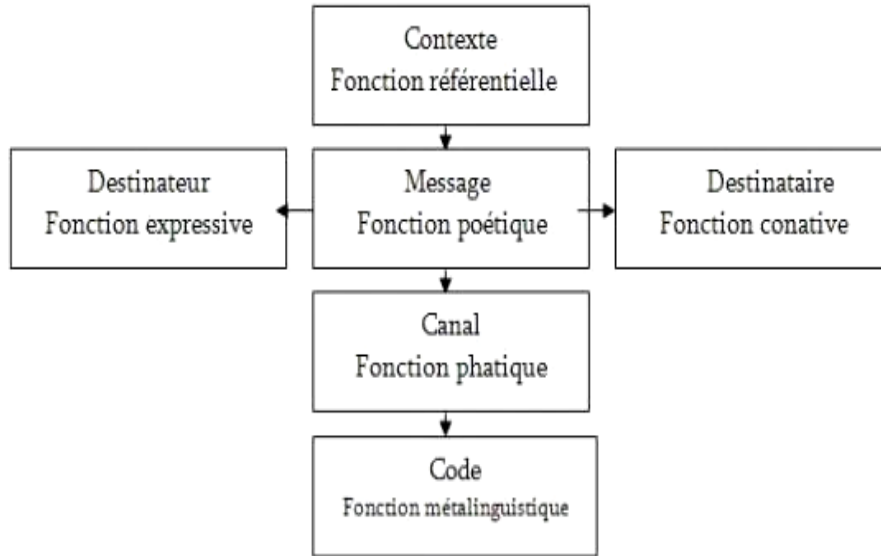
(ինչյունական, ձևաբանական, շարահյուսական) համակարգ է: Սակայն այդ համակարգը մնում է ձևերի զուտ վիրտուալ համակարգ այնքան ժամանակ, քանի դեռ խոսողը դրանք չի առկայացրել իր անհատական խոսքային ակտում: Այս գործընթացը Բենվենիստը քննադատում է որպես լեզվի փոխակարգում խոսքի (*conversion du langage en discours*), ինչն ամեն անգամ տեղի է ունենում նորովի և կոնկրետ իրավիճակում, և անվանանշում է «ասություն» (*énonciation*) եզրով:

Ասությունը, բացահայտ կամ ներակա կերպով ենթադրում է երկու անդամ (հաղորդող, ընդունող) և դիտարկվում է որպես երկխոսական կառույց, որում լեզվական միավորների գործառնության միջոցով բացահայտվում է հաղորդակցության սուբյեկտիվությունը:

Հետագայում սուբյեկտիվություն (*subjectivité*), նշանակելիության ներունակություն (*signifiante*), ասություն (*énonciation*) եզրերը լայն շրջանառության մեջ մտան գիտահետազոտական ոլորտներում և տարբեր գիտաճյուղերի կողմից դարձան մանրագնին և յուրակերպ քննության առարկա:

Առաջիններից մեկը Կերբրա-Օրեքիոնին էր, որ ծավալուն քննության ենթարկեց Բենվենիստի լեզվական սուբյեկտիվության տեսության հիմնահարցերը, մասնավորապես ասության դիտակետից: Արդեն իսկ իր աշխատության վերնագիրը (*L'énonciation*) և ենթավերնագիրը (*De la subjectivité du langage*) դրա խոսուն վկայությունն են:

Եթե Բենվենիստը լեզվին ներհատուկ սուբյեկտիվության արտահայտության լեզվական միավորների շարքում առաջնությունը տալիս է անձնական դերանուններին (մասնավորապես *ես* և *դու* անձնական դերանունների հակադրությանը և փոխներգործությանը), ապա Կերբրա-Օրեքիոնին կարևորում է նաև այլ խոսքի մասերի (գոյական, ածական, մակբայ), ինչպես նաև տարածական և ժամանակային ցուցիչների դերը: Նրա համոզմամբ լեզվի ցանկացած բառամիավոր, ինչ-որ իմաստով, սուբյեկտիվ է, քանի որ այն ոչ այլ ինչ է, եթե ոչ իրին փոխարինող մեկնաբանական խորհրդանիշ /Kerbrat-Orechhioni, 1980: 79/: Այլ կերպ ասած, ասությամբ բառամիավորի ընտրությունը խոսողի կողմից բառիմաստին տրվող սուբյեկտիվ մեկնաբանության արդյունք է: Հար և նման խնդիրների քննությունը նա սկսում է Յակոբսոնի լեզվական հաղորդակցության հանրահայտ գծապատկերի քննադատական վերլուծությամբ (ստորև գծապատկերը):

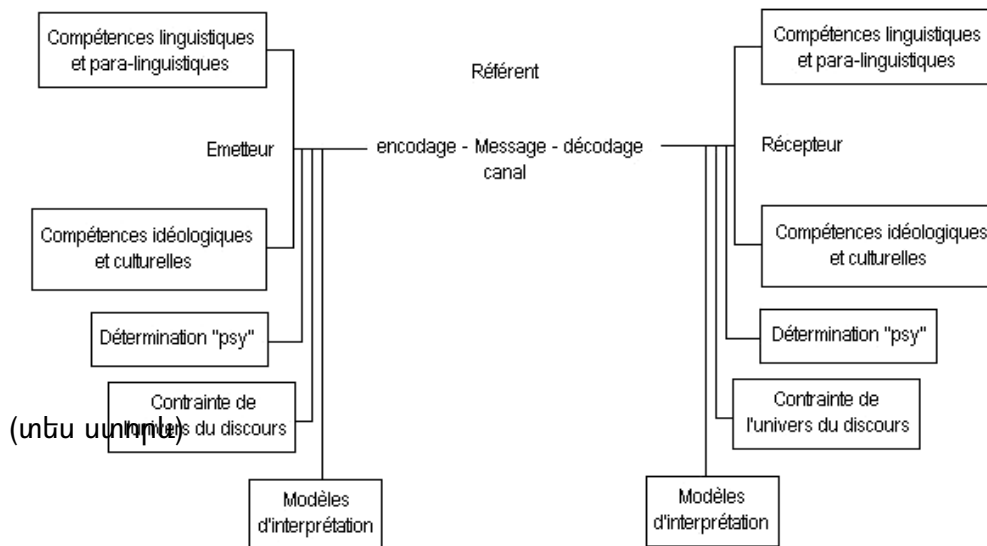

Կերբրա-Օրեքիոնին գտնում է, որ գծապատկերում ներառված բաղադրիչները քանակապես անբավարար են լեզվական հաղորդակցության ամբողջական «տարածքը» նկարագրելու համար: Այս տեսակետը Կերբրա-Օրեքիոնին «համեմուն» է Կորզիբսկու պատկերավոր արտահայտությամբ. «Քարտեզը դեռ աշխարհագրական տարածքը չէ» (La carte n'est pas le territoire)» /տես. Kerbrat-Orechhioni, 1980: 16/ և փորձում է, թե՛ քանակական, թե՛ բովանդակային առումով, ընդլայնել այդ «քարտեզը»:

Այսպես, քննության առնելով հաղորդակցական կողմի բովանդակությունը, մինչև իր անձնական տեսակետն արտահայտելը, նա անդրադառնում է այդ խնդրի առնչությամբ գիտական գրականության մեջ առկա երկու իրարամերժ կարծիքների: Դրանցից մեկը պատկանում է Յակոբսոնի գրչին: Ահա թե ինչ է նա գրում «Խոսելով նոր խոսակցի հետ, ամեն ոք, անկախ իր կամքից, ջանում է միշտ ընտրել այնպիսի բառեր ..., որոնք հասկանալի լինեն ...: Լեզվում անձնական սեփականություն գոյություն չունի, այնտեղ ամեն ինչ հանրայնացված է ..., ուստի իդիոլեկտ հասկացությունը վերջին հաշվով ֆիկցիա է» /Jakobson, 1963: 215/: Ճիշտ հակառակ կարծիքին է Լևիս Քարոլը. «Ես գտնում եմ, որ ցանկացած գրողի լիակատար իրավունքն է ամեն բառին կամ արտահայտությանը հաղորդել իր համար նախընտրելի իմաստը» /տես. Jean Gattégno et Ernest Coumet, 1966: 32 /:

Դժվար չէ նկատել, որ այս իրարամերժ տեսակետները վերաբերում են լեզվական հաղորդագրության երկու տարբեր գործառույթների. մեկը՝ առօրյա խոսակցական, մյուսը՝ գրական-գեղագիտական, որոնք էապես

տարբերվում են իրենց խոսքային ռազմավարություններով: Այս իմաստով դժվար է չընդունել երկու մոտեցումների հարաբերականորեն ճշմարտացի լինելը: Կարծում ենք, հենց այս նկատառումից ելնելով է, որ Կերբրա-Օրեքիոնին փոքր-ինչ զգուշորեն է արտահայտում իր հայեցակետը. «Ճշմարտությունը երկուսի մեջտեղում է» /Kerbrat-Orecchioni, 1980: 7/: Զարգացնելով միտքն այս ուղղությամբ՝ նա գալիս է այն եզրակացության, որ այս երկու տարաբնու տեսակետների հատման կետում է իր արտահայտությունը գտնում լեզվական հաղորդակցության սուբյեկտիվության և օբյեկտիվության դիալեկտիկան: Պարզապես այս կամ այն խոսքային իրավիճակում դրանցից մեկը դառնում է գերիշխող և լեզվական հաղորդակցության առարկայի (*message*) թե՛ սերման և թե՛ ընկալման լիարժեքությունը կրում է հարաբերական (մասնակի) բնույթ: Այդուհանդերձ, Կերբրա-Օրեքիոնին լեզվական հաղորդակցության բաղադրիչների իր քննությունը տանում է սուբյեկտիվ գործոնների բացահայտման ուղղությամբ՝ առաջարկելով հետևյալ գծապատկերը

Արդ, փորձենք տալ գծապատկերի համառոտ մեկնաբանությունը: Լեզվական հաղորդակցության առարկան (*message*) կողավորվում է (*encodage*) խոսողի/գրողի կողմից (*émetteur*) բանավոր կամ գրավոր ձևով (*canal*) և ապակողավորվում է խոսակցի/ընթերցողի կողմից (*récepteur*): Հաղորդակցության մասնակիցներն ունեն իրենց ուրույն ներըմբռնման միջոցով յուրացված լեզվական և հարալեզվական գիտելիքները, ունակություններն ու կարողությունները: (*compétences linguistiques et para-linguistique*), գաղափարախոսական և մշակութային ունակություններն ու կարողությունները (*compétences idéologique et culturelle*), հոգեբանական

գործոնը (*déterminations «psy»*): Լեզվահոգեբանական տեսանկյունից վերոնշյալ երևույթների գործառնության մեխանիզմները տարբեր են: Կողավորման ընթացքում հաղորդակցական դիտավորությունը լեզվական ձև է ընդունում (*modèle de production*), իսկ ապակողավորման դեպքում տեղի է ունենում հակառակ գործընթացը՝ լեզվական ձևը (ասույթը), ինչը նույնն է, ինչ հաղորդման դիտավորությունը, ենթարկվում է մեկնաբանության (*modèle d'interprétation*): Ասույթի իմաստի սերումն ու մեկնաբանումը պայմանավորված են նաև հաղորդակցության իրավիճակով և արծարծվող թեմայով (*Univers du discours*): Ասույթի իմաստը հարաբերակցվում է արտալեզվական իրականությանը՝ վերաբերյալին (*référent*):

Ինչպես տեսնում ենք, լեզվական հաղորդակցության՝ Կերբրա-Օրեքիոնիի կողմից վերհանված բաղադրիչները համոզիչ կերպով բացահայտում են խնդրո առարկա գործընթացի սուբյեկտիվ բնույթը թե՛ իմաստասերման, թե՛ իմաստընկալման մակարդակներում:

Բանաստեղծական տեքստի սուբյեկտիվ ընկալման նշանագիտական գործոնները ներկայացնում է նաև մեկ այլ լեզվաբան, նշանագետ Մ. Ռիֆատերը, իր «*Բանաստեղծության նշանագիտություն*» աշխատության մեջ: Հանգամանորեն անդրադառնալով տեքստում իմաստաստեղծման գործընթացին նա առանձնացնում է երկու փուլ. բացահայտողական՝ *էվրիստիկ* և մեկնողական՝ *հերմենևտիկ* /Riffaterre, 1983: 16-17/: Ըստ Ռիֆատերի ընթերցման բացահայտողական փուլում ձևավորվում է գծային (*linéaire*) կամ շարակարգային (*syntagmatique*) նախնական իմաստը (*sens*) /Riffaterre, 1983: 12-15/ և առաջին պլան է մղվում ընթերցողի լեզվամշակութային հիշողությունը, որը նա անվանում է *միմեզիս* (*mimesis*) /Riffaterre, 1983: 12-18/: Միմեզիսն ընթերցողին հնարավորություն է ընձեռում գործն ընթերցելիս ճանաչելու և վերլուծելու այս կամ այն իրողությունը, ինչպես նաև համապատասխան եզրակացություններ անելու: Եթե ընթերցված տեքստը չի համընկնում, կամ մասամբ է համընկնում ընթերցողի միմեզիսին, ապա առաջանում է մի նոր իրողություն, որն ընթերցողից պահանջում է լրացուցիչ ջանքեր ընկալման, տեղեկության վերամշակման համար:

Միմեզիսը կարող է խաթարվել այն դեպքում, երբ հեղինակը միտումնավոր կերպով շեղվում է նորմատիվ քերականության օրինաչափություններից՝ դառնալով, այսպես կոչված, «*սեփական*» քերականության կերտողը: Նման քերականական շեղումների Ռիֆատերն անվանում է *ապաքերականական* կառույցներ² (*les agrammaticalités*): Ապաքերականական կառույցների բացահայտումից հետո ընթերցող-ապակողավորողն անցնում է երկրորդ՝ *հերմենևտիկ* կամ մեկնողական փուլին: Հենց այս փուլում սկսվում է մեկ այլ, ավելի բարդ գործընթաց, որը Ռիֆատերն անվանում է *սեմիոզիս* (*semiosis*) /Riffaterre, 1983: 15-17/: Այն նույնպես պայմանավորված է ընթերցողի լեզվական և

հարալեզվական գիտելիքներով, գաղափարախոսական և լեզվամշակութային մակարդակով, ընթերցման պահին նրա հոգեվիճակով: Այս փուլում, հեղինակի կարծիքով, բանաստեղծական տեքստի ընկալումը գծային մակարդակից տեղափոխվում է հարացուցային մակարդակ և տեղի է ունենում բանաստեղծական նշանի (*signe poétique*) արժևորում: Այն է՝ հարացուցային առանցքում առկա նշանները վերաիմաստավորվելով կազմավորում են *նշանակությունը* (*signification*): Այլ կերպ ասած՝ բառ-նշաններն ապակողավորվում են՝ ստեղծելով համընդհանուր իմաստային դաշտ: Այդ կերպ նշանները միավորվում են մի ամբողջական գերնշանի մեջ: Ըստ Ռիֆատերի այդ գերնշանը բանաստեղծության վերնագիրն է /Riffaterre, 1983: 23-25/:

Հայտնի է, որ թաքնաբանական բնույթի բանաստեղծական տեքստի հեղինակը, ստեղծագործության հիմնական գաղափարը ներկայացնելու համար, գեղագիտական դիտավորությունից ելնելով գաղտնագրում է այն, ակնկալելով, որ դրա իմաստը պետք է ձևավորվի այլ բառ-նշանների ներակա իմաստների ապակողավորման միջոցով: Հիմնական գաղափարը (որը մեծամասամբ տեքստում առկայացված չի լինում) արտահայտող այդ բառ-նշանը կամ նշանները Ռիֆատերն անվանում է *հիպոգրամ* (*hypogramme*) /Riffaterre, 1983: 36-39/, իսկ այն բառ-նշանների ամբողջությունը, որոնց միջոցով արտահայտվում է բանաստեղծության հիմնական գաղափարը *մատրիցա* (*matrice*) /Riffaterre, 1983: 17-33/: Ընդ որում տրամաբանական կապ պետք է ստեղծվի հիպոգրամի և մատրիցայի միջև:

Արդ, եթե փորձենք գծատակերով ներկայացնել իմաստաստեղծման փուլերն ըստ Ռիֆատերի տեսության, կստանանք բազմաշերտ, դիալեկտիկական հետևյալ պատկերը.

1. **Միմեզիս → Սեմիոզիս**
2. **Հիպոգրամ → Մատրիցա → Նշան-Գերնշան**
3. **Իմաստ → Նշանակություն → Նշանակելիության ներունակություն**

Ռիֆատերի՝ բանաստեղծական տեքստի նշանագիտական մեկնության այս հակիրճ նկարագիրը վկայում է այն մասին, որ բանաստեղծական տեքստերը, ինչպես կարծում են որոշ հետազոտողներ, չեն կարող ունենալ նույնիմաստ ընկալում և ենթարկվել կարծրատիպային վերլուծության:

Ռիֆատերի կողմից առաջ քաշված և մեր կողմից հակիրճ ներկայացված դրույթները մեր կարծիքով հատկապես կիրառելի են հերմետիկ-թաքնաբանական բնույթի բանաստեղծական տեքստերի վերլուծության համար: Արդ, վերոհիշյալ դրույթների լույսի ներքո փորձենք վերլուծության ենթարկել ֆրանսիացի սյուրռեալիստ բանաստեղծ Ռ. Դեսնոսի բանաստեղծություններից մեկը, վերնագրված՝ “*Au mocassin*

le verbe”: Նախ՝ ստորև ներկայացնենք բանաստեղծության ամբողջական տեքստը.

Tu me suicides, si docilement
Je te mourrai pourtant un jour.
Je connaissons cette femme idéale
et lentement je neigerai sur sa bouche
Et je pleuvrai sans doute même si je fais tard,
même si je fais beau temps
Nous aimez si peu nos yeux
et s'écroulerai cette larme sans
raison bien entendu et sans tristesse.
Sans.

Այս բանաստեղծության ընթերցման հենց առաջին՝ բազահայտողական փուլում (միմեզիսի մակարդակում) ակնհայտ է դառնում, որ բանաստեղծությունը հերմետիկ բնույթի է: Այս փուլում նախ և առաջ նշմարվում են Ռիֆատերի աշխատության մեջ սահմանված *ապաքերականական* կառույցները: Ինչպես օրինակ՝ *tu me suicides, je te mourrai, je connaissons, et je pleuvrai, je fais beau temps, je pleuvrai, je fais tard, je fais beau temps, nous aimez et s'écroulerai cette larme*

Դժվար չէ նկատել, որ ներկայացված օրինակներում խախտվել են որոշ քերականական կանոններ (օրինակները ներկայացնում ենք բառացի թարգմանությամբ).

Այսպես՝

- 1. Չեզոք՝ անանցողիկ բայերը դարձել են ներգործական՝ անցողիկ.**
tu me suicides – դու ինձ ինքնասպանում ես
je te mourrai – ես քեզ կմեռնեմ
- 2. Անդեմ բայական կառույցները դարձել են դիմավոր՝ դրվելով առաջին դեմքով.**
je neigerai – ես կձյունեմ, je fais beau temps – ես լավ եղանակ եմ անում, je pleuvrai – ես կանձրևեմ, je fais tard – ես ուշ եմ անում, je fais beau temps – ես լավ եղանակ եմ անում:
- 3. Ենթակայի և ստորոգյալի միջև առկա է դեմքի համաձայնության խզում.**
Je connaissons cette femme idéale – **Ես կճանաչենք** այս իդեալական կնոջը,
Nous aimez si peu nos yeux – **Մենք սիրում եք** այնքան քիչ աչքերն այս,
Et s'écroulerai cette larme – **Եվ կհոսվեմ** արցունքն այս:

Միմեզիսի մակարդակում բազահայտված ապաքերականական կառույցները, միավորվելով մի ընհանուր հարազույցում (paradigme) սկսում են գործել որպես մեկ այլ համակարգի բաղադրիչներ, որոնց ընկալումը երկրորդ փուլում (սեմիոզիս) շարակարգային մակարդակից տեղափոխվում է առավել խորքային՝ հարազուգային մակարդակ: Այլ կերպ ասած՝ տեքստի ընկալումն իմաստային դաշտից տեղափոխվում է նշանագիտական դաշտ /Rifaterre, 1983: 15/:

Այսպիսով, այս բանաստեղծության հիպոգրամը, մեր կարծիքով, այս տեքստում առկա *լեզվական սխալներն են*, որոնք հեղինակի կողմից արված նպատակաուղղված գործողություններ են, իսկ այդ սխալները ներկայացնող ապաքերականական կառույցները տեքստի մատրիցան են:

Այժմ քննության առնենք բանաստեղծության վերնագիրը. *Mocassin* բառը թարգմանաբար նշանակում է տրեխ, տրեխանման կոշիկ, որ կրում են ամերիկյան հնդկացի գեղերի ներկայացուցիչները: Ընթերցողների մի ստվար մասի համար *տրեխ*՝ *mocassin* բառը ոչ մի կերպ չի կապվում բանաստեղծական տեքստում առկա ապաքերականական կառույցների հետ, ինչը նա կարող է միանգամայն նորմալ համարել, քանի որ գերիրապաշտական բնույթի տեքստերում նույն իմաստային դաշտին չպատկանող բառերի մեկտեղումը մի նոր առանձնահատուկ բանաստեղծական պատկեր կարող է ստեղծել: Տվյալ պարագայում այդ բանաստեղծական պատկերը ստեղծում են *le mocassin* և *le verbe* բառերը. Սակայն ընթերցման հերմենևտիկ փուլ անցած ընթերցողը, ով արդեն գտել է հիպոգրամն ու մատրիցան, վերադառնում է վերնագրին՝ իմաստային սրբագրումներ կատարելու նպատակով: Հերմենևտիկ մակարդակում մեր կողմից վեր հանված հիպոգրամի (*լեզվական սխալ*) և մատրիցայի (*ապաքերականական կառույցներ*) փոխհարաբերությունն արտահայտվում է լեզվական կաղապարի բաղադրիչ կազմող *le verbe* (խոսք) բառի իմաստի միջոցով, ինչն էլ իր հերթին զուգորդման հնարավորություն է ստեղծում *Au diable le verbe* (**Կորչի՛ լեզուն, կամ՝ գրողի ծոցը գնա՛ խոսքը**) դարձվածքի հետ:

Այս ձևով, մեր կարծիքով, լեզվի՝ նորմատիվ քերականության օրինաչափությունների խախտման միջոցով, դրսևորվում է հեղինակի՝ այսպես կոչված գերիրապաշտական գեղարվեստական դիտավորությունը:

Այս ամենից զատ, վերնագրի մեջ նկատում ենք նաև բառախաղ, որը նույնպես առնչվում է *խոսք* բառի հետ, իմաստային համապատասխանություններ ստեղծելով հիպոգրամի և մատրիցայի միջև: Ինչպես օրինակ՝

Au mot cassant le verbe – Խոսքը կոտրող բառին կամ դեպի խոսքը կոտրող բառը

Ô, mots cassant le verbe – Oh, խոսքը կոտրող բառեր

Այսպիսով, արդյունքում ունենք բառախաղի երեք տարբերակ.

1. *Au diable le verbe* – Կորչի՛ կամ գրողի ծոցը թող գնա լեզուն, խոսքը, կամ՝ բառը
2. *Au mot cassant le verbe* – խոսքը կոտորող բառին կամ դեպի խոսքը կոտորող բառը
3. *Ô, mots cassant le verbe* – Oh, խոսքը կոտորող բառեր

Երեք տարբերակներն էլ պատկանում են բանաստեղծության իմաստային դաշտին և թույլ են տալիս ապակողավորման միջոցով հասնել իմաստի ընկալման բարձրագույն մակարդակին՝ նշանակելիության ներունակությանը, այն է՝ կորչի՛ նորմատիվ լեզուն, ինչն էլ գրականության մեջ գերիրապաշտական ուղղության գաղափարախոսության առանցքային դրույթներից մեկն է:

Այսպիսով, ի մի բերելով հետազոտողների վերը շարադրված տեսակետերը խնդրո առարկա երևույթի մասին և դրանց հենքի վրա տալով մեկ բանաստեղծական տեքստի վերլուծությունը, կարող ենք փաստել, որ գրական ուղղությունների (մեր դեպքում՝ գերիրապաշտական) տարրորշման սկզբունքներն իրենց հիմնավորումն են ստանում լեզվաբանական տեսությունների համատեքստում:

ԾԱՆՈԹԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆ

1. *Signifiante* – Նշանակելիության ներունակություն եզրի թարգմանություն առաջարկվել է Ն. Մանուկյանի *Բանաստեղծական նշանի գեղագիտությունը մենագրության* մեջ և մեր կարծիքով այն առավել հստակ է արտահայտում այս բառի գործառնության իմաստը հենց այն նշանակությամբ, որն արտահայտել է Մ. Ռիֆատերը:
2. Հռվածում մենք նպատակահարմար ենք գտել Ռիֆատերի *agrammaticalité* եզրույթի համար օգտագործել «ապաքերականական կառույց» արտահայտությունը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

1. Benveniste E. Problèmes de linguistique générale // *Coll. Bibliothèque des Sciences Humaines*. Paris: Gallimard, 1966.
2. Desnos R. Corps et bien. Paris: Gallimard, 2009.
3. Gattégno J., Coumet E. Lewis Carroll. Paris: Hermann, 1966.
4. Jakobson R. Essai de linguistique générale, Paris: Éditions de Minuit, 1963.
5. Kerbrat-Orecchioni Ch. Énonciation, de la subjectivité du langage. Paris: Armand Colin, 1980.
6. Riffaterre M. Sémiotique de la poésie. Paris: Seuil, 1983.
7. Մանուկյան Ն. Բանաստեղծական նշանի գեղագիտությունը, Երևան, Նաիրի, 2003:

Յ. ԱՐՄԻՅԱՆ, Թ. ԲԼԵՍՅԱՆ – *Семиотические факторы субъективного понимания поэтического текста.* – В настоящей статье рассматривается семиотический, точнее герменевтический метод анализа художественного, в частности поэтического, текста как способ совершенствования читательской деятельности. Кратко изложены основные этапы и особенности герменевтического анализа. В статье также изучаются субъективные факторы понимания художественного текста. Перспективность такого подхода показана на примере анализа сюрреалистического текста герметичного типа.

Ключевые слова: порождение смысла, герменевтика, гипограмма, матрица, мимезис, семиозис, смысл, значение, потенциальное значение

Z. HARUTYUNYAN, T. BLBULYAN – *The Semiotic Factors of Subjective Understanding of Poetic Text.* – The present paper is devoted to the problems related to the perception and the analysis of poetic text in the context of the theories of representatives of West European linguistics and semiotics. The research has an objective to highlight the study of the meaning and the role of subjective functions of the text perception in different stages of the reading.

Key words: production of the meaning, hermeneutics, hypogram, matrix, mimesis, semiosis, significance